

Skara stifts orgelinventering 2013-2014

Slutrapport

Beskrivning av genomförandet och resultatet av
Skara stifts orgelinventering 2013-2014
samt erfarenheter från inventeringen.

Carl Johan Bergsten
Göteborgs universitet
GOArt

Svenska kyrkan
SKARA STIFT

Innehåll

Introduktion	3
Inventeringens bakgrund och syften	4
Inventeringens målgrupper	4
Projektplan	4
Inventeringsmetodik och genomförande	6
Kompletterande material och funktioner	9
Slutsatser och erfarenheter	10
Resultat	11
Efter inventeringen	13

Introduktion

År 1773 gav Abraham Abrahamsson Hülphers ut sin bok "Historisk Afhandling om Musik och Instrumenter". Den innehåller bl.a. en inventering av alla orglar i Sverige och utgör en ovärderlig informationskälla när det gäller hur orgellandskapet såg ut i Sverige runt 1770. Den är troligen världens första orgelinventering som omfattar ett helt land. Hülphers inventering byggde på enkäter som han skickade ut till församlingarna i landet.

En annan nationell orgelinventering som byggde på enkäter genomfördes av Sveriges allmänna organist- och kantorsförening (SAOK) i huvudsak under åren 1949-1950.

Einar Erics gav ut ett orgelinventarium 1965 som omfattar klassiska svenska orglar fram till 1800-talets mitt. Detta inventarium publicerades i en kompletterad och uppdaterad utgåva av Axel Unnerbäck 1988. Informationen i inventariet baserar sig huvudsakligen på besök vid orglarna samt arkivforskning.

Sten L. Carlsson gav 1973 ut en orgelinventering "Sveriges kyrkorglar" som byggde på insända uppgifter från landets församlingar.

Den senaste nationella orgelinventeringen publicerades 1989 av Förlag svenska orglar, Tostared. Även denna inventering baserades på enkätuppgifter.

Göteborg Organ Art Center (GOArt) vid Göteborgs universitet påbörjade 1995 utvecklingen av en databas för lagring av uppgifter om piporglar. Databasen utgjorde ett dokumentationsverktyg för de orgeldokumentationer som var en del av forskningsverksamheten vid GOArt. Därför var den första versionen av databasen främst inriktad på användning för forskningsuppgifter.

Några år senare (1998-1999) deltog GOArt i ett EU-projekt vars syfte var att skapa ett europeiskt nätverk av orgeldatabaser som kommunicerade via internet för att ge allmänheten tillgång till databasernas information. Universitetets orgeldatabas vidareutvecklades inom ramen för detta projekt till att bli internetbaserat och med ett vidgat perspektiv att också tjäna som verktyg för publik presentation av orglar på internet.

Under åren 2006-2008 genomförde GOArt en inventering av orglarna i Göteborgs stift på uppdrag av stiftet. Inventeringen baserades på enkäter och man besökte dessutom en mindre andel av instrumenten för fotografering och mer detaljerad undersökning. Resultatet av inventeringen matades in i databasen och gjordes publikt tillgänglig på internet.

2008-2009 genomförde Strängnäs stift en orgelinventering där Dag Edholm besökte varje orgel i stiftets kyrkor och kapell. Han matade in inventeringsuppgifterna i GOArts databas och denna inventering har nyligen (mars 2015) publicerats på internet tillsammans med fotografier av varje orgelfasad.

Erfarenheterna från de båda inventeringarna i Göteborgs och Strängnäs stift har varit mycket värdefulla vid planeringen och genomförandet av orgelinventeringen i Skara stift vilket beskrivs i denna rapport.

Inventeringens bakgrund och syften

I Skara stifts kyrkor och kapell finns många vackra och värdefulla piporglar. Det kan handla om orglarnas kulturhistoriska, konstnärliga, musikaliska eller hantverksmässiga värden. Kunskapen om våra orglar är dock ofta bristfällig, såväl inom Svenska kyrkan som hos allmänheten och kulturmiljövården. Speciellt gäller det kanske de yngre instrumenten, som aldrig tidigare dokumenterats.

Bristande kunskap kan i sämsta fall leda till bristande underhåll samt till att orglarna sällan eller aldrig används vid gudstjänster och förrättningar.

För att råda bot på detta initierades denna orgelinventering.

Syften med inventeringen är

- Att få en samlad överblick av stiftets orglar, både på pastorats- och stiftsnivå.
- Att identifiera stiftets särskilt kulturhistoriskt värdefulla orglar.
- Att vara ett stöd i tillståndshandläggning och hantering av kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringen ger kunskap om och överblick över orgelbeståndet i stiftet och blir därigenom ett verktyg för att definiera underhållsplaner på kort och på lång sikt.

Uppgifterna i inventeringen utgör ett värdefullt och viktigt underlag för stödjande beslutsfattande beträffande bevarande, restaurering och rekonstruktion av instrument och kan bidra till att utveckla strategier för att bevara och föra vidare vårt orgelkulturarv till framtida generationer.

Inventeringens målgrupper

Brukarnas intressen har varit ledstjärna vid denna inventering:

Hur ska vi på bästa sätt använda våra instrument i kyrkans verksamhet och hur ska vi ta hand om dem?

Såväl kyrkomusiker och präster som församlingsbor och annan allmänhet har ofta behov och intresse av att veta mer om 'sina' orglar inför t.ex. planering av gudstjänster, konserter, vigslar, begravningar mm.

Pastoratens fastighetsförvaltare är en annan viktig målgrupp.

På länsstyrelser, stift och läns museer efterfrågas orgelkunskap inför bedömningar, tillståndsansökningar och bidragsansökningar i samband med orgelrestaureringar.

Sist men inte minst är det viktigt att genom denna inventering också nå den intresserade allmänheten.

Projektplan

År 2013 fick GOArt i uppdrag av Skara stift att medverka i en inventering av orglar i stiftet. Målet var att inventera alla orglar i kyrkor och kapell tillhörande Svenska kyrkan i Skara stift. Resultatet av inventeringen skulle presenteras i GOArts internetbaserade databas.

Projektet genomfördes i nära samråd mellan GOArt och Skara stift med dess projektledning Sara Strindevall och styrgrupp. Projektet bestod av följande delar och ansvarsfördelningar:

1. Förberedelse för inventering.

1.1 - Inventeringsobjekt

Målsättning: att definiera de orglar som skall omfattas av inventeringen.

Leverans: lista över orglar som skall inventeras.

Ansvarig: Skara stift

1.2 - Inventeringsdata

Målsättning: att definiera den information som skall ingå i inventeringen av orglarna.

Leverans: lista över inventeringsdata.

Ansvarig: GOArt

1.3 - Inventeringsmetodik

Målsättning: att definiera arbetsmetodik och inmatningsgränssnitt för fältarbetet.

Leverans: beskrivning av arbetsmetod och fungerande inmatningsgränssnitt för databasen.

Ansvarig: GOArt

1.4 - Bakgrundsinformation om inventeringsobjekten

Målsättning: att upprätta bakgrundsinformation om orglarna för att tillhandahålla referensinformation för inventerarna. Informationen utgör också en historikbeskrivning för resp. orgel i databasen.

Leverans: uppgifter från "Tostareds-inventariet" (vid behov andra källor t.ex. SAOK, Erici&Unnerbäck) inmatat i databasen.

Ansvarig: GOArt

1.5 - Inventerare och arbetsfördelning

Målsättning: att rekrytera inventerare och definiera arbetsfördelningen.

Leverans: utsedda inventerare för prov- och huvudinventeringar samt en lista för resp. inventerare över ingående orglar.

Ansvarig: Skara stift

1.6 - Utbildning

Målsättning: att utbilda inventerare beträffande arbetsmetodik vid inventeringen och inmatning av information i databasen.

Leverans: muntlig och skriftlig information till inventerare.

Ansvarig: GOArt

1.7 - Information

Målsättning: att informera berörda pastorat om inventeringen.

Leverans: muntlig och skriftlig information till pastoraten.

Ansvarig: Skara stift

2. Pilotinventering

2.1 - Fältinventering

Målsättning: att utföra en pilotinventering.

Leverans: inventeringsinformation inmatad i databasen.

Ansvarig: Skara stift. För frågor från inventerare som rör inventeringsdata och inmatning i databasen fungerar GOArt som "helpdesk".

2.2 - Fotografier

Målsättning: att göra ett urval av tillgängligt fotomaterial från inventeringen.

Leverans: bearbetade fotografier inmatade i databasen.

Ansvarig: GOArt

2.3 - Utvärdering

Målsättning: att utvärdera erfarenheter från pilotinventeringen inför inventeringen.

Leverans: uppdaterad arbetsmetod och inmatningsgränssnitt för databasen, erfarenhet betr. tidsåtgång per orgel.
Ansvarig: GOArt

3. Inventering

3.1 - Fältinventering

Målsättning: att utföra inventeringen.

Leverans: inventeringsinformation inmatad i databasen.

Ansvarig: Skara stift. För frågor från inventerare som rör inventeringsdata och inmatning i databasen fungerar GOArt som "helpdesk".

3.2 - Fotografier

Målsättning: att göra ett urval av tillgängligt fotomaterial från inventeringen.

Leverans: bearbetade fotografier inmatade i databasen.

Ansvarig: GOArt

4. Rapportering och disseminering.

4.1 - Slutrapport

Ansvarig: GOArt

4.2 - Databasen som arbetsredskap för Skara stift.

Målsättning: att göra databasen tillgänglig som arbetsredskap för Skara stift.

Leverans: internt användargränssnitt med sökmöjligheter för Skara stift.

Ansvarig: GOArt

4.3 - Databasen publik

Målsättning: att göra databasen publikt tillgänglig.

Leverans: öppet publikt användargränssnitt med sökmöjligheter.

Ansvarig: GOArt

Inventeringsmetodik och genomförande

I princip kan informationen i en inventering inhämtas på två olika sätt: genom att besöka orgeln eller genom att skicka ut ett frågeformulär (enkät) för ifyllnad (oftast av kyrkomusikern på platsen). Att besöka varje instrument är mest resurskrävande men metoden med frågeformulär har två allvarliga nackdelar eller brister: (i) det har visat sig svårt att få 100% svarsfrekvens och (ii) det finns en osäkerhet om riktigheten beträffande uppgifterna i de ifyllda frågeformulärens d.v.s. det finns en risk för kvalitetsbrist i inventeringsmaterialet. De flesta av de tidigare inventeringarna (Hülphers, SAOK, Carlsson, Tostared, Göteborgs stift) genomfördes med frågeformulär och resultaten från dessa inventeringar uppvisar i varierande grad brister beträffande svarsfrekvens och kvalitet.

Baserat på dessa tidigare erfarenheter och att också fotodokumentation var en viktig del av inventeringen beslutades att stiftsinventeringen skulle genomföras genom att besöka varje instrument.

Skara stift har mer än 400 kyrkor och kapell och för att kunna genomföra inventeringen inom de givna tidsramarna (2013-2014) tillfrågades och anställdes 4 personer som inventerare. De fyra inventerarna var Ulla Ericson, Ingrid Bergsten, David Muhl och Lasse Hagström.

Dessa var aktiva kyrkomusiker med intresse för och kunskap om piporgeln. Dessutom engagerades organologen och orgelhistorikern Dag Edholm för delaktighet i planeringen och som rådgivare och stöd för inventerarna. Han har dessutom erfarenheten av att själv ha genomfört flera inventeringar (Strängnäs stift och Stockholms stift).

De uppgifter som skulle ingå i inventeringen och karakteriseringen definierades.

Inventeringen omfattade följande kategorier av information:

- Teknisk information (disposition m.m)
- Fotografier
- Historisk information (översikt över ev. ombyggnader, renoveringar etc.)
- Kondition (funktionsfel, skador, mögel etc.)
- Karakterisering (stil- och klangkaraktär, ursprunglighet, "att tänka på")
- Magasinerat material

Baserat på de ingående inventerings- och karakteriseringsuppgifterna sammanställdes två dokument:

- Inventeringsformulär (bilaga 1). Detta formulär använde inventerarna för att vid orgelbesöket fylla i de olika uppgifterna. Formuläret fungerade också som en checklista. Formuläret togs fram i två olika format: (i) som pdf-dokument för utskrift i pappersformat där inventeraren manuellt kunde fylla i formuläret och (ii) som Excel-dokument där inventeraren kunde fylla i uppgifterna på sin laptop i det elektroniska dokumentet. Varje inventerare avgjorde själv vilket format som skulle användas.
- Information och handledning (bilaga 2). Dokumentet utgjorde en guide och "kom-ihåg-lista" för inventerarna beträffande förberedelser inför inventeringsbesöket, genomförande av inventeringsbesöket, efterbearbetning och inmatning av inventeringsinformationen i databasen samt information och överväganden vid karakteriseringen.

Handledningen var ett "levande" dokument under inventeringsperioden och uppdaterades vid behov baserat på inventerarnas gjorda erfarenheter.

För en detaljerad beskrivning av inventerings- och karakteriseringsuppgifter hänvisas till dokumenten "Inventeringsformulär" och "Information och handledning"

Inför inventeringen matades informationen (disposition och historisk översikt) från 1989 års inventering (Tostared) in i databasen. Dessa uppgifter utgjorde en utgångspunkt och ett referensmaterial för inventeraren som gjorde det möjligt att kontrollera om och i så fall vilka förändringar som skett sedan 1989. Den historiska översikten var viktig för att ge bakgrundsinformation som underlättade bedömningar och slutsatser av fältobservationerna. Dessutom försåg stiftsantikvarie Inga Kajsa Christensson inventerarna med utdrag ur Bebyggelseregistret om orglarna vilket var en värdefull och viktig bakgrundsinformation.

För att testa upplägg och metodik för inventeringsarbetet genomfördes en pilotinventering under hösten 2013. Den omfattade orglarna i Kåkindes och Vadsbo kontrakt och utfördes av Dag Edholm tillsammans med en av inventerarna (Ingrid Bergsten).

Pilotinventeringen föregicks av kontraktssamlingar där kyrkomusiker, präster och vaktmästare var inbjudna till information om orgelinventeringen. Dessa samlingar fyllde flera funktioner: dels att informera pastoraten om inventeringens syfte och mål och dels att underlätta och förbereda för de kommande kontakterna mellan inventeraren och berörda personer i pastoraten (främst kyrkomusiker och vaktmästare). Dessutom kunde inventeraren inleda tidsplaneringen av besöken tillsammans med berörda personer.

Erfarenheterna från kontraktssamlingar och pilotinventering låg till grund för justeringar och finslipning av konceptet.

Stiftet delades upp i inventeringsområden (baserat på kontraktsindelning) för resp. inventerare enligt:

- Väne, Skara-Barne (exkl. Skara pastorat), Kålland-Kinne (Södra Kållands pastorat), Kulling: Ulla Ericson
- Hökensås, Falköping: Ingrid Bergsten
- Redväg, Ås: David Muhl
- Billing, Skara-Barne (Skara pastorat), Kålland-Kinne (exkl. Södra Kållands pastorat): Lasse Hagström

Inventering och inmatning ägde rum under perioden mars 2014 till och med oktober 2014. Den föregicks på liknande sätt som för pilotinventeringen av förberedande kontraktssamlingar.

Dessutom genomfördes en informations- och utbildningsdag för inventerarna i februari 2014 inför inventeringsperioden med en genomgång av inventeringsmetodiken och relaterade frågor.

Under inventeringen fungerade Dag Edholm som rådgivare och "help-desk" åt inventerarna beträffande direkta orgel- och historikfrågor. Han matade också in information om litteratur i databasen för resp. orgel. Carl Johan Bergsten hade funktionen som "help-desk" när det gällde tekniska frågor om inmatning och redigering av informationen i databasen. Inventerarna matade in alla sina inventeringsuppgifter i databasen via internet.

Inventeringsarbetet följdes upp genom regelbundna möten (4 st.) där inventerarna, Dag Edholm och C J Bergsten regelbundet träffades för att gemensamt bl. a. diskutera frågor som hade uppstått under inventeringsarbetet.

En referensgrupp bestående av representanter för målgrupperna för inventeringen hade regelbundna möten (5 st.) under inventeringsperioden. Där diskuterades inventerings- och karakteriseringsinformation och frågeställningar ur ett användarperspektiv (t.ex är kartsökningen ett resultat av önskemål från dessa diskussioner).

Medverkande i referensgruppen var:

- Reibjörn Carlshamre (domkyrkoorganist)
- Sven Anders Torstensson (orgelbyggare)
- Elisabet Oreback Krantz (antikvarie, Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsen)
- Magnus Gunnarsson (förtroendevald, Skara pastorat)
- Carl Sjögren (domprost)
- Jonas Hagström (kyrkoherde, Falköpings pastorat)
- Robin Gullbrandsson (antikvarie, Jönköpings läns museum)
- Ingrid Bergsten

- Dag Edholm
- Carl Johan Bergsten

Inventering av magasinerat material var en uppgift inom ramen för projektet. Magasinerade delar återfanns oftast på kyrkvindar och i tornrum och i några fall i andra byggnader.

Utdrag ur det korrekturlästa materialet i databasen i form av en pdf-fil för varje orgel togs fram och skickades till berörda kyrkomusiker för deras genomläsning. Det var viktigt att de fick möjlighet att kontrollera uppgifterna med avseende på eventuella sakfel eller om de hade ytterligare kompletterande information att ge.

Kompletterande material och funktioner

Fotodokumentation var en viktig del av inventeringen. Fotografier på fasad, spelbord och registerandrag med läsbara stämbeteckningar finns för varje orgel. Dessutom kan det finnas foton på olika delar i orgeln (pipverk, bälgar, traktur och registratur etc.) där det har varit möjligt att komma åt. Låsta orgelhus eller orglar med kompakta konstruktioner (ofta mindre orglar) kan göra det komplicerat eller omöjligt att ta bilder inuti instrumenten.

Fotomaterialet omfattar mer än 7000 bilder. För varje högupplöst originalbild har en lågupplöst version tagits fram för att minska nedladdningstiden av internetsidorna och därigenom bli "mindre tungt" för användaren (speciellt om man har en långsam internetförbindelse). Fotoformatet är jpg. Ingen efterbearbetning (t.ex. ljus- eller kontrastförändring) har gjorts av bildmaterialet.

Som tidigare beskrivits matades informationen från inventeringen 1989 (Tostared) in i databasen. Den har behandlats som en digital version av den tryckta källan och därför har inga korrektinger gjorts i det materialet även om man vid inventeringsbesöket t.ex. upptäckte att stavningen av en stämma i 1989 års inventering inte överensstämde med stavningen på registerandraget. Däremot har ambitionen vid stiftsinventeringen varit att stavning av t.ex. stämnamn är samma som på andragens namnskyltar.

När det däremot gäller den historiska översikten som matades in baserat på informationen från inventeringen 1989 har korrektinger och kompletteringar gjorts i den mån man har haft tillgång till tillförlitliga uppgifter. Detta innebär att den historiska översikten för flera instrument är ofullständig och för att slutföra den behövs ett mer ingående studium som också ibland kan kräva arkivforskning. Som en konsekvens av denna osäkerhet finner man ofta i den historiska översikten uppgifter som "Ny orgel?" eller "Ny orgel, äldre material?" där frågetecknet indikerar en osäkerhet där man inte har kunnat belägga dessa uppgifter inom ramen för inventeringen. Trots att en fullständig utredning av historiken legat utanför målsättningen för stiftsinventeringen så är grunden ändå lagd för framtida studier vars resultat kan matas in och komplettera den befintliga informationen i databasen.

För att ändå i möjligaste mån utöka den historiska beskrivningen har svarsformulären från SAOK-inventeringen digitaliserats och lagts in i arkivdelen i databasen och länkats till resp. instrument.

En av styrkorna med internets infrastruktur är möjligheten att länka ihop informationskällor för relaterade objekt. Från varje orgel finns därför en direktlänk till Bebyggelseregistrets

beskrivning av den byggnad där orgeln finns. Oftast finns länkar både till anläggningsdelen och byggnadsdelen i Bebyggelseregistret.

Slutsatser och erfarenheter

Alla som har skrivit en text till en publikation vet att det är mycket svårt att helt och hållet undvika stavfel och liknande. Därför är det viktigt med korrekturläsning och att den helst görs av någon annan än textförfattaren. Samma sak gällde för det inmatade materialet i databasen. Den inmatade informationen för varje orgel korrekturlästes och justerades vid behov. En del av korrekturläsningen innebar att kontrollera att den inmatade dispositionen stämde överens med motsvarande foton av registerandragen. Om ett fel upptäcktes söktes orgeln upp i databasen och med redigeringsfunktionen för dispositioner kunde justeringen göras.

En annan typ av problem var att det inmatade namnet på ett foto i databasen inte överensstämde med fotots filnamn. Det resulterade i att databasen inte "hittade" fotot vid presentationen. Efter att fotots namn hade sökts upp i databasen och fotot hade lokaliserats bland de mer än 7000 foto-filerna kunde justering av namnet göras.

Det här är åtgärder som tog betydligt längre tid än att bara justera ett ord i en text.

Resultatet blev att det tog avsevärt längre tid att korrekturläsa än förväntat och slutsatsen var att det är viktigt att inte underskatta tidsåtgången för korrekturläsning och justeringar.

Ljussförhållandet vid fotografering av orgeln var ibland problematisk. Speciellt gällde det översiktsbilder av orgelfasader på läktare där bakre delen av kyrkan med ljusinsläpp från fönster (motljus) var en del av bilden. Att tända belysningen kunde ge motljus från ljuskronor framför fasaden vilket ofta ytterligare försämrade situationen. Att fotografera under den mörka årstiden (oktober-mars) kunde också ge problem p.g.a. den allmänt dåliga ljussituationen i kyrkan. Detta var något som visade sig under pilotinventeringens senare del (slutet av oktober-november) samt i början av inventeringsperioden (mars). En del av översiktsbilderna har därigenom resulterat i ganska mörka fasadbilder och man skulle kunna överväga att förbättra situationen genom att med digital bildbehandling göra dessa bilder något ljusare.

För att minimera ev. problem med ljussförhållanden är den generella slutsatsen att tidsplanera en inventering så att fotografering kan ske under perioden april-september.

Att söka efter magasinerat material visade sig mer komplicerat än väntat.

Att på en direkt fråga få besked om att det inte fanns något magasinerat men sedan ändå vid besök i tornrum eller på kyrkvind finna magasinerat material innebär att man inte helt kan lita på besked om att det inte finns magasinerade delar. En förklaring kan vara att "bråten som ligger och skräpar" i ett hörn på vinden inte förknippas med orgeldelar. En annan förklaring kan vara att den svarande tjänsteinnehavaren inte har varit på dessa platser (ännu) eftersom kyrkvindar och tornrum är utrymmen som mycket sällan besöks.

Just svårigheten att nå dessa utrymmen var ett annat hinder. Provisoriska lösningar med en lös stege eller en stol på ett bord för att nå en tung vinds- eller taklucka som kunde ligga lös utan att vara fastsatt med gångjärn utgjorde uppenbara risker. Ibland ledde en dörr i tornrummet in till kyrkvinden via en trång passage där man fick krypa eller "åla sig fram" under takstolarna för att nå vindsutrymmet. Allt detta gör att man inte kan garantera att allt magasinerat material har lokaliserats vid inventeringen.

En generell slutsats är att ha gott om tid och att alltid ha med någon (helst vaktmästaren) när man söker efter magasinerat material.

En annan slutsats är att i många fall borde magasinerat material förvaras på ett mer ordnat sätt. Det gäller speciellt metallpipor som är ömtåliga på grund av den mjuka orgelmetallen (bly/tenn-legering) som lätt deformeras om piporna ligger i en hög.

Beträffande pkt. 4.2 i projektplanen (se ovan) beslutades under projektperioden att all information från inventeringen skall vara publikt tillgänglig. Det innebar att det interna användargränssnittet för Skara stift inte implementerades utan alla användare har tillgång till den kompletta inventeringsinformationen via det publika gränssnittet (enl. projektplan pkt. 4.3).

Utgångspunkten vid projektets början var att karakteriseringsinformationen (förutom uppgifter om kondition, vårdbehov, funktionsfel, skador, ursprunglighet, antikvarisk bedömning/att tänka på) skulle innehålla uppgifter om instrumentets egenskaper ur ett bruksperspektiv d.v.s. användbarhet vid gudstjänster, kyrkliga handlingar och konserter. Att göra en sådan värdering reser frågor som också berör den konstnärligt kreativa förmågan hos den som spelar instrumentet. Man kan beskriva en orgel med dess disposition (d.v.s. orgelns verk och stämmor) och stilkaraktär men problemet är att detta bara delvis ger en indikation om instrumentets användbarhet eftersom det till stor del också beror på organistens förmåga att med val av registrering och sätt att utnyttja instrumentet kunna gestalta musiken. I den här kontexten kan man säga att orgeln är speciell eftersom den har många klangliga ansikten.

Frågan om begreppet "användbarhet" diskuterades utifrån detta perspektiv och det beslutades att istället göra en karakterisering av instrumentet med avseende på klang- och stilkaraktär. För dessa begrepp definierades ett antal valbara alternativ (se bilaga 2: Karakterisering).

Resultat

Inventeringsinformationen är lagrad i en databas som är publikt tillgänglig på internet. Internetadressen är <http://goart-vas-1.it.gu.se/webgoart/goart/skaraorgel.php>

Användaren kommer först till en introduktionssida som innehåller några fotografier på orgelfasader från inventeringen samt en introduktionstext. Länken "Till orgelinventeringen" leder till själva inventeringssidan.

Användningen av inventeringens databas är indelad i 3 steg: (1) ange vad man söker efter, (2) få en lista av orglar som uppfyller sökningen och (3) välj en orgel ur listan för att få en detaljerad presentation av instrumentet.

Söka orgel

Det finns tre olika sätt att söka orgelinformation i databasen och man väljer detta under "ORGEL" i menyn upptill på sidan:

- **Kartsökning.** En karta över Skara stift visas där alla kyrkor finns markerade. Klicka på en kyrka för att få den information om kyrkans orgel som gällde vid inventeringen. Om kyrkan har flera orglar visas först en lista där man får välja den orgel man vill se. För de större orterna står inte kyrkans namn utsatt på kartan men om man håller pekaren över kyrksymbolen så visas strax kyrkans namn i ett litet fönster. Det är alltid kartsökningen som visas först när man kommer från introduktionssidan.

- **Sök orgel.** Här kan man ange plats, orgelbyggare, årtal eller aktivitet. Man kan också kombinera de olika begreppen. T.ex sökning av nya orglar av C A Härngren ger 6 orglar som resultat medan nya orglar av Härngren som också innehåller äldre material (ny orgel, med äldre material) ger 2 orglar som resultat.
- **Avancerad sökning orgel.** Denna sökning ger möjlighet att söka efter många fler begrepp. Här kan man söka efter orglar i ett visst kontrakt eller pastorat. Ibland har orten och kyrkan olika namn och det kan vara svårt att hitta kyrkan i rullgardinsmenyn för platsen eftersom menyn är sorterad efter Ortsnamn. Då är det lättare att ange kyrkans namn i fältet "Byggnadens namn". Sökningen är inte känslig för stor eller liten bokstav och man behöver inte fylla i hela namnet för att få träff. Man kan söka efter mer orgelspecifika begrepp som t.ex. antal manualer eller orglar med ett visst stämnamn. Också här kan sökbegreppen kombineras efter önskemål.

Det finns en principiell skillnad mellan kartsökning och de två andra sökmöjligheterna. Kartsökning söker och visar enbart stiftsinventeringens information medan de andra också söker och visar de historiska versionerna av en orgel. Det innebär att man också kan söka i det historiska materialet med "Sök orgel" och "Avancerad sökning orgel". Emellertid är den historiska informationen inte alls så detaljrik som inventeringsinformationen; oftast är bara byggare, årtal, plats och typ av aktivitet angivna. Om man bara vill söka i stiftsinventeringen vid användning av "Sök orgel" och "Avancerad sökning orgel" så välj "Skara stiftsinventering" i begreppet för Orgelbyggare/Upphovsperson.

Lista

Om endast en orgel uppfyller sökvillkoret visas direkt sidan med den detaljerade informationen men om flera orglar uppfyller sökvillkoret så visas en lista med dessa orglar. Om ett stort antal orglar uppfyller sökvillkoret så visas 200 orglar åt gången. Listan presenteras i datumordning men kan sorteras efter andra kolumner genom att klicka på kolumnens rubrik. För att gå vidare till den detaljerade presentationen av en orgel så klicka på motsvarande knapp i listans högra kant.

Detaljer

Detaljinformationen inleds med en historisk översikt. Observera att det är orgelns historia och inte kyrkans orgelhistoria som visas. Det innebär att om man valt ett helt nybyggt instrument utan ingående äldre delar så visas ingen historik.

Ofta återanvände man delar från den tidigare orgeln vid ett orgelbygge. Att utöka en orgel eller att byta ut ett antal stämmor är exempel på sådana åtgärder. Det är heller inte ovanligt att delar av en orgel såldes och flyttades från en kyrka till en annan för att ingå i en ny orgel. Ibland såldes hela instrumentet och flyttades från en kyrka till en annan. Det innebär att väldigt många orglar har ett komplext ursprung med ingående delar från flera olika tider. Pipverket är ofta heterogent d.v.s. hela stämmor eller enskilda pipor representerar flera olika historiska lager, och är tillverkade av olika orgelbyggare under olika stilistiska perioder. Denna "förändringsprocess" för en orgel kan man följa i den historiska översikten. Man kan välja ett historiskt lager genom att klicka på dess länk i översikten. Då visas den information som finns inlagd i databasen för just den historiska versionen av orgeln. Dessutom finns en tidigare inventering från 1989 (Förlag svenska orglar, Tostared) inlagd som en historisk version i databasen och ingår också i den historiska översikten.

Ett fotografi av orgelns placering visas. Om det finns ytterligare foton så visas länken "Fler foton". Klicka på länken och fotografierna visas på en separat sida. För att titta på detaljer i ett foto så laddas en högupplöst version ner om man klickar på fotot. Zooma in på den högupplösta bilden för att se detaljer.

Sedan följer information om instrumentet som disposition och andra uppgifter om orgelns konstruktion. Länkar för namn på verk eller stämma i dispositionen indikerar att det finns mer information som visas om man klickar på länken.

Sist på detaljsidan visas karakteriseringsinformationen som skick, ev. skador, ev. förekomst av mögel, stil- och klangkaraktär, "att tänka på" samt uppgifter om magasinerat material.

Varje orgel är länkad till anläggnings- och byggnadsregistret i Bebyggelseregistret. Därigenom kan man få mer information om den byggnad där orgeln finns.

Inventeringen som utfördes av SAOK har digitaliserats och lagts in i arkivdelen i databasen och länkats till resp. instrument. Klicka på SAOK-länken för att läsa informationen från inventeringen.

Söka dokument

Man kan läsa ett SAOK-dokument via länken från resp. orgel men det går också att välja dokumentet direkt. För att söka och läsa ett SAOK-dokument väljs "Sök dokument" under "DOKUMENT" i menyn upptill på sidan. En rullgardins-menü presenteras där man kan välja det önskade dokumentet. Välj dokument och klicka på faksimil-länken.

Introduktionstexter

Ett antal introduktionstexter kan läsas genom att välja "Introduktion" under "INFORMATION" i menyn upptill på sidan. Texterna är:

- Inventeringens bakgrund och syften
- Målgrupper
- Tidigare orgelinventeringar
- Inventeringsmetodik
- Karakterisering
- Magasinerat material
- Söka i databasen
- Orglarna i Skara stift
- Kontakt

Efter inventeringen

Man kan lite förenklat säga att en orgelinventering ur ett vetenskapligt perspektiv blir mer och mer värdefull allteftersom tiden går. Det finns inget "bäst före datum" till skillnad från om inventeringen används för att t. ex. planera underhåll eller restaureringar. I det fallet är det viktigt att hålla inventeringen uppdaterad med förändringar som sker över tid för att ha tillgång till relevant och aktuell information som en del i ett beslutsunderlag.

Därför är det viktigt att planera för hur databasen ska hållas uppdaterad. Vem eller vilka skall utföra uppdateringar och hur får man information om förändringar (nybyggen, restaureringar etc.)? Om uppdatering inte utförs så medför det att bara efter några år är uppgifterna inte längre helt tillförlitliga för att kunna vara ett stöd för bedömningar, tillståndsansökningar och

bidragsansökningar. Däremot kommer regelbunden uppdatering att garantera att informationens kvalitet vidmakthålls även i framtiden.

Med hjälp av inventeringsinformationen kan man se att under den senaste 10-års perioden (2005-2014) har förändringar som föranleder en uppdatering i databasen gjorts på i genomsnitt 5 orglar per år i stiftet. Arbetsinsatsen för att hålla informationen aktuell bedöms därför till 2-5 arbetsdagar per år vilket är en mycket begränsad tidsåtgång i relation till det arbete som är nedlagt på inventeringen.